

ผู้ตรวจสอบภายในกับความเสี่ยงของธุรกิจเงินทุน

ชาญชัย ตั้งเรือนรัตน์*

วิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยและในต่างประเทศ เช่น วิกฤตการณ์แบงก์และวิกฤตการณ์ไดวาทที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2538 เป็นตัวอย่างซึ่งแสดงถึงความล้มเหลวในเรื่องการจัดการกับความเสี่ยง โดยสาเหตุเนื่องมาจากการบริหารที่ปราศจากการควบคุมภายในที่รัดกุมเพียงพอในจุดที่มีความเสี่ยงสูงโดยมอบอำนาจการจัดการให้คนเพียงคนเดียวมากเกินไป ขาดการจัดแบ่งภาระหน้าที่เพื่อผลทางด้านการควบคุม ขาดการตรวจสอบภายในที่มีประสิทธิภาพ และขาดการบริหารการลงทุนเพื่อให้เกิดการกระจายความเสี่ยงอย่างเหมาะสม วิกฤตการณ์ดังกล่าวเป็นตัวอย่างหนึ่งที่ทำให้ฝ่ายบริหารและผู้ตรวจสอบภายในหันมาสนใจแนวคิดเรื่องความเสี่ยงเพื่อให้ความสำคัญในการประเมินความเสี่ยงมากขึ้น บทความนี้มุ่งเสนอแนวคิดเรื่องความเสี่ยงกับผู้ตรวจสอบภายใน โดยยกตัวอย่างความเสี่ยงที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจเงินทุนเป็นตัวอย่างประกอบเพื่อให้เข้าใจเรื่องความเสี่ยงมากขึ้น

โดยทั่วไปผู้ตรวจสอบภายในมีหน้าที่ตรวจสอบ สอบทาน ประเมินผลการปฏิบัติงานและระบบการควบคุมภายในด้านต่างๆ ทั้งด้านการเงิน บัญชีและด้านปฏิบัติการขององค์กร ความเสี่ยงสำหรับผู้ตรวจสอบภายในจึงเป็นเครื่องชี้ว่าจุดหรือกิจกรรมไหนที่ผู้ตรวจสอบภายในควร

* อาจารย์ประจำ ภาควิชาการบัญชี คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผู้สอบบัญชีรับอนุญาต

ให้ความสนใจเป็นพิเศษ โดยแยกแยะระหว่างการควบคุมที่จำเป็นกับการควบคุมที่ไม่จำเป็น โดยเปรียบเทียบต้นทุนของการควบคุมกับความเสียหายที่อาจเกิดขึ้น เพื่อให้ความมั่นใจต่อฝ่ายบริหารว่าองค์กรมีการควบคุมภายในอย่างเพียงพอที่จะบริหารความเสี่ยงให้อยู่ในระดับที่ควบคุมได้และเพื่อให้องค์กรดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ นั่นคือฝ่ายบริหารและผู้ตรวจสอบภายในควรคำนึงว่าระบบการควบคุมภายในนั้นสามารถควบคุมจุดที่มีความเสี่ยงที่อาจก่อให้เกิดข้อผิดพลาดต่อองค์กรหรือไม่ ตัวอย่างเช่น บริษัทมีการกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงินในต่างประเทศเป็นส่วนใหญ่และถ้าอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศในสถานการณ์ปัจจุบันมีความผันผวน บริษัทอาจมีความเสี่ยงจากผลขาดทุนจากอัตราแลกเปลี่ยน ผู้ตรวจสอบภายในอาจให้คำแนะนำต่อฝ่ายบริหารเพื่อลดความเสี่ยงจากผลขาดทุนดังกล่าวโดยทำสัญญาซื้อขายเงินตราต่างประเทศล่วงหน้าหรือผู้บริหารอาจยอมรับความเสี่ยงหากพิจารณาแล้วเห็นว่าความเสียหายที่อาจเกิดจากความเสียดังกล่าวมีน้อยกว่าต้นทุนการทำสัญญาซื้อขายเงินตราต่างประเทศล่วงหน้า

ในปัจจุบันผู้ตรวจสอบภายในเริ่มมีความรู้สึกว่าการตรวจสอบแบบดั้งเดิมที่ตนใช้อยู่ไม่เหมาะสมกับการดำเนินธุรกิจและการดำเนินงานขององค์กร จึงมองเห็นความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลงจะปรับปรุงการตรวจสอบภายในให้มีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับความต้องการในปัจจุบันมากขึ้น ซึ่งเน้นการบริหารความเสี่ยง โดยให้ความสำคัญในการประเมินความเสี่ยงในทุกขั้นตอนของการสอบทานและการตรวจสอบ ผู้ตรวจสอบภายในควรทำตนให้เป็นผู้ที่สามารถให้คำปรึกษาหารือแก่ฝ่ายบริหารได้โดยมองหาลักษณะงานที่รับการตรวจสอบเปรียบเสมือนลูกค้า

นอกจากนี้ ผู้ตรวจสอบภายในยังมีความจำเป็นที่จะต้องรักษาความสัมพันธ์อันดีต่อทุกหน่วยงานขององค์กร เพื่อที่จะรวบรวมข้อมูลต่างๆ เช่น ความเสี่ยงขององค์กร และสิ่งที่ผู้บริหารให้ความสนใจเป็นพิเศษเพื่อช่วยใน

การวางแผนการตรวจสอบที่สามารถทำให้มั่นใจได้ว่างานตรวจสอบตรงกับความต้องการขององค์กร และตรึงที่ผู้รับการตรวจสอบต้องการ ผู้บริหารจึงควรมีส่วนร่วมในการวางแผนการตรวจสอบเพื่อรวบรวมข้อมูลที่เป็นรายละเอียดขั้นตอนการทำงานที่สำคัญ ความเสี่ยงที่สำคัญ แนวโน้มต่างๆ และเรื่องที่ทำให้ผู้บริหารมีความสนใจเป็นพิเศษตลอดจนการควบคุมภายในที่สำคัญ เพื่อให้เข้าใจแนวคิดเรื่องความเสี่ยงมากขึ้น ต่อไปนี้จะขอยกตัวอย่างความเสี่ยงที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจเงินทุน โดยทั่วไปแล้วผู้ตรวจสอบภายในควรเข้าใจความเสี่ยงในการดำเนินธุรกิจเงินทุน ซึ่งจะมีผลต่อการรวบรวมหลักฐานและวิธีการตรวจสอบที่เป็น

ความเสี่ยงของธุรกิจเงินทุน

ความเสี่ยงที่ผู้ตรวจสอบภายในสามารถประเมินและแนะนำผู้บริหารได้ มีดังต่อไปนี้

1. ความเสี่ยงจากการให้สินเชื่อ (Credit Risk)

Credit Risk เป็นความเสี่ยงขั้นพื้นฐานที่เกิดขึ้นในธุรกิจเงินทุนอันเกิดจากลูกหนี้หรือบุคคลที่สามไม่สามารถปฏิบัติตามข้อผูกพันที่มีต่อบริษัทเงินทุนได้ ความเสี่ยงชนิดนี้เกิดขึ้นจากการให้กู้ยืมและธุรกรรมอื่นทั้งในและนอกงบประมาณ เช่น การที่ลูกหนี้ไม่สามารถชำระคืนเงินกู้ได้ การเปิดรับความเสี่ยงในการซื้อขายเงินตราต่างประเทศล่วงหน้า การก่อภาระผูกพันและการรับอวัลต์ตัวเงิน เป็นต้น ความเสี่ยงจากกระบวนการอนุมัติสินเชื่อ รวมถึงความเสี่ยงต่อไปนี้

1.1 ความเสี่ยงจากหลักประกัน (Collateral Risk)

บริษัทเงินทุนเปิดรับผลขาดทุนที่อาจเกิดขึ้นจากสินเชื่อที่มีหลักประกัน ถึงแม้ว่าบริษัทจะมีการควบคุมหลักประกันอย่างมีประสิทธิภาพ แต่หลักประกันอาจมีมูลค่าลดลง ซึ่งนั่นหมายความว่าบริษัทเปิดรับต่อผลขาดทุนมากขึ้น

1.2 ความเสี่ยงจากการกระจุกตัว (Concentration Risk)

ความเสี่ยงชนิดนี้เกิดขึ้นเมื่อบริษัทเงินทุนให้สินเชื่อกระจุกตัวกับผู้กู้ไม่กี่รายหรือกระจุกตัวเฉพาะบางอุตสาหกรรมโดย Portfolio ไม่มีการกระจายตัวอย่างเหมาะสมเพียงพอทั้งในอุตสาหกรรม เขตพื้นที่หรือจำนวนลูกค้า

1.3 ความเสี่ยงของประเทศ (Country Risk)

สภาพการเมือง กฎหมาย สังคม และเศรษฐกิจจะมีผลกระทบต่อความสามารถในการชำระหนี้ของผู้กู้ในประเทศนั้นๆ

1.4 ความเสี่ยงจากอัตราแลกเปลี่ยน (Foreign Exchange Risk)

การเปลี่ยนแปลงในอัตราแลกเปลี่ยนอาจส่งผลกระทบต่อบริษัทเงินทุนได้หลายทาง เช่น ผู้กู้ในต่างประเทศที่มีการชำระหนี้เงินบาทอาจประสบปัญหาเมื่อมีการลดค่าเงินตรา

มุมมองของผู้ตรวจสอบภายในต่อความเสี่ยงจากการให้สินเชื่อ

ผู้ตรวจสอบภายในสามารถช่วยฝ่ายบริหารในการติดตามและควบคุมความเสี่ยงจากสินเชื่อโดยรวม โดยพิจารณาถึงแหล่งที่มาของความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้น ปัจจัยต่อไปนี้เป็นสิ่งชี้ถึงความเสี่ยงที่ควรพิจารณาเพื่อประเมินความเสี่ยงจากสินเชื่อ

- การกระจุกตัวของลูกค้าในอุตสาหกรรมหรือในเขตภูมิศาสตร์ที่กำลังเผชิญกับสภาพเศรษฐกิจที่มีปัญหา
- การกระจุกตัวของลูกค้าในประเทศที่ได้รับผลกระทบทางลบจากภาวะการเมือง
- มีการเปลี่ยนแปลงในนโยบายการให้สินเชื่อของบริษัทอย่างมีสาระสำคัญ
- ปริมาณธุรกรรมและจำนวนลูกค้าสินเชื่อรายใหม่มากขึ้นและรวดเร็ว
- มีการแนะนำผลิตภัณฑ์ใหม่ที่สำคัญ

■ มีการรับหลักประกันที่ไม่คุ้มหนี้ หรือไม่ครอบคลุมความต้องการของตลาด และมีข้อสงสัยว่ามูลค่าของหลักประกัน อาจลดลงอย่างรวดเร็ว

ผู้ตรวจสอบภายในสามารถแนะนำฝ่ายบริหารให้สินเชื่อที่ดีแก่ฝ่ายบริหารเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการทำกำไร และการจัดการกับความเสี่ยงที่เกิดขึ้นทั้งหมด กลยุทธ์ด้านสินเชื่อเป็นส่วนหนึ่งของแผนกลยุทธ์รวม ซึ่งรวมถึงเป้าหมายการเติบโตและกำไร โดยปกติกลยุทธ์ด้านสินเชื่อจะกำหนดขึ้นโดยผู้บริหารระดับสูงและอนุมัติโดยคณะกรรมการบริษัท นโยบายและระเบียบปฏิบัติที่กำหนดเป็นสิ่งที่จะต้องให้ผู้บริหารบรรลุเป้าหมายได้ โดยวัตถุประสงค์ควรรวมถึงตลาดเป้าหมายในการขยายหรือลด Portfolio การกระจุกตัวในเขตอุตสาหกรรมหรือเขตภูมิศาสตร์ รวมถึงการในการดูแลและติดตามสินเชื่อเป็นต้น

นอกจากนี้ ผู้ตรวจสอบภายในอาจเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย และระเบียบปฏิบัติด้านสินเชื่อดังต่อไปนี้

● การให้สินเชื่อ (Credit Extension)

นโยบายและระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับการให้สินเชื่อรายใหม่ ควรครอบคลุมเรื่องดังต่อไปนี้

- หลักเกณฑ์ขั้นต่ำในการให้สินเชื่อ ซึ่งรวมถึงมาตรฐานด้านเอกสาร การวิเคราะห์งบการเงิน การใช้ไปและแหล่งที่มาของเงินที่นำมาชำระคืน
- อำนาจในการอนุมัติของเจ้าหน้าที่แต่ละระดับ และหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวข้อง
- การกำหนดวงเงินสินเชื่อในแต่ละผู้กู้ ประเภทของผู้กู้ ประเภทของเครดิต อุตสาหกรรมและเขตภูมิศาสตร์
- การกำหนดกฎเกณฑ์สำหรับคณะกรรมการในการอนุมัติสินเชื่อ
- การแบ่งแยกหน้าที่ระหว่างการอนุมัติเครดิต การเบิกและเรียกเก็บ

■ ระเบียบปฏิบัติในการตรวจสอบด้านเอกสาร และตรวจสอบสิทธิอันเกี่ยวกับหลักประกัน

■ ข้อกำหนดสำหรับการเรียกหลักประกันของ สินเชื่อแต่ละประเภท

● การกำกับสินเชื่อ (Credit Monitoring)

นโยบายและระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับการกำกับ ควบคุมสินเชื่อ ควรครอบคลุมเรื่องดังต่อไปนี้

■ รายงานการวิเคราะห์ซึ่งจัดทำโดยเจ้าหน้าที่ สินเชื่อ โดยมีการวิเคราะห์ฐานะการเงิน กระแสเงินสด มูลค่าหลักประกัน และข้อมูลที่เป็นของลูกค้านัดจน การตรวจเยี่ยมธุรกิจของลูกค้าด้วย

■ รายงานการบริหารเกี่ยวกับกิจกรรมด้าน สินเชื่อ การต่ออายุสินเชื่อและการผิณัด

■ ระเบียบปฏิบัติสำหรับการวิเคราะห์จำนวน เงินต้น และดอกเบี้ยที่ผิณัด

■ การติดตามแนวโน้มของอุตสาหกรรม

● การประเมินสินเชื่อ (Credit Assessment)

นโยบายและระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับการประเมิน สินเชื่อที่มีอยู่ ควรครอบคลุมเรื่องดังต่อไปนี้

■ การสอบทานสินเชื่อแต่ละรายเป็นระยะๆ และกระบวนการด้านสินเชื่อที่ใช้ในการประเมิน คุณภาพ ของสินเชื่อ

■ การสอบทานเอกสารการให้สินเชื่อแต่ละราย ซึ่งรวมทั้งการประเมินผลด้านการปฏิบัติตามนโยบายของ บริษัท

■ การตรวจสอบการปฏิบัติตามสัญญาและการ ประเมินความเสี่ยงของหลักประกัน

■ การสรุปผลการพิจารณาสินเชื่อเพื่อนำเสนอ ต่อผู้บริหารและคณะกรรมการบริษัท

■ แนวทางเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติและขั้นตอนต่างๆ ที่จำเป็นในการให้สินเชื่อไม่เป็นไปตามสัญญา เช่น การยึดหลักประกัน การขายหลักประกัน การจัดโครงสร้าง สินเชื่อใหม่

■ เกณฑ์สำหรับการบันทึกการตัดหนี้สูญและ หนี้สูญรับคืน

2. ความเสี่ยงจากอัตราดอกเบี้ย (Interest Rate Risk)

เงินให้กู้ยืมเป็นแหล่งที่ก่อให้เกิดความเสี่ยงจากอัตรา ดอกเบี้ยโดยบริษัทเงินทุนจัดหาเงินทุนโดยการกู้ยืม ณ อัตราดอกเบี้ยหนึ่งๆ และปล่อยสินเชื่อในอัตรา ดอกเบี้ยที่สูงกว่าอัตราที่กู้ยืม ความเสี่ยงจากอัตรา ดอกเบี้ยบางครั้งอาจเรียกว่า **Outdging Risk** ซึ่งเกี่ยวกับ ความสามารถในการทำกำไรของบริษัทที่ได้รับผลกระทบ จากการเปลี่ยนแปลงของอัตราดอกเบี้ยในตลาด ผู้ตรวจ สอบภายในสามารถแนะนำฝ่ายบริหารในการวิเคราะห์ ความเสี่ยงนี้ ได้พิจารณาถึงความเหมาะสมสอดคล้อง ของอัตราดอกเบี้ย ระยะเวลา และการครบกำหนด ระหว่างเงินให้กู้ยืมและหนี้สินที่นำมาปล่อยสินเชื่อ ปัจจัย ที่ใช้ในการพิจารณามีดังนี้

ปัจจัยที่มีผลทำให้ Interest Rate Risk เพิ่มขึ้น

■ ความผันผวนของอัตราดอกเบี้ย

■ ความไม่สอดคล้อง (Mismatch) ระหว่างอัตรา ดอกเบี้ยของสินทรัพย์และหนี้สิน

■ ความไม่สอดคล้อง (Mismatch) ระหว่างเงินให้ กู้ยืมและช่วงเวลาหนี้สินครบกำหนด

■ การให้กู้ยืมและเงื่อนไขการให้กู้ยืม (เช่น อัตรา ดอกเบี้ยลอยตัวหรือคงที่) แตกต่างไปจากหนี้สินที่ เกี่ยวข้อง

ปัจจัยที่มีผลทำให้ Interest Rate Risk ลดลง

■ มีการจำกัดและติดตามควบคุมความเสี่ยงโดยฝ่าย บริหาร

■ มีการป้องกันความเสี่ยงโดยการใช้ Futures หรือเครื่องมือทางการเงินอื่น

3. ความเสี่ยงจากสภาพคล่อง (Liquidity Risk)

ความเสี่ยงจากสภาพคล่องเป็นความเสี่ยงที่บริษัท เงินทุนไม่สามารถจ่ายชำระคืนหนี้สินที่ครบกำหนดได้

ความเสี่ยงนี้เกิดขึ้นจากกระแสเงินสดที่เกิดขึ้นจากทรัพย์สินและหนี้สินไม่สอดคล้องกัน บริษัทเงินทุนอาจกู้ยืมระยะสั้น และให้สินเชื่ระยะยาว ซึ่งเป็นสาเหตุให้เกิดความเสี่ยงเมื่อผู้กู้ยืมเรียกเงินกู้คืน แต่บริษัทไม่สามารถจ่ายเงินคืนได้ ในทางปฏิบัติบริษัทเงินทุนจะบริหารความเสี่ยงจากอัตราดอกเบี้ยและสภาพคล่องไปพร้อมกัน เนื่องจากการตัดสินใจกระทำอย่างหนึ่งไปจะมีผลเกี่ยวเนื่องกับความเสี่ยงทั้งสอง ผู้ตรวจสอบภายในสามารถแนะนำฝ่ายบริหารในการวิเคราะห์ความเสี่ยงนี้ โดยพิจารณาถึงปัจจัยดังต่อไปนี้

ปัจจัยที่มีผลทำให้ Liquidity Risk เพิ่มขึ้น

- ความเชื่อมั่นในบริษัทถูกบันทึกบั่นทอนเนื่องจากผลกำไรลดลง หรือจากสาเหตุอื่น
- พึ่งพาเงินทุนจากตลาดเพียงแห่งเดียว หรือคู่สัญญาไม่กี่ราย
- ตลาดการเงินขาดเสถียรภาพ
- การกู้ยืมระยะสั้นและนำมาให้กู้ยืมระยะยาว

ปัจจัยที่มีผลทำให้ Liquidity Risk ลดลง

- แหล่งที่มาของเงินทุนมาจากหลายแหล่ง
- ดำรงสินทรัพย์สภาพคล่องในระดับสูง เช่น เงินสด เงินให้กู้ยืมเมื่อทวงถาม และเงินลงทุนใน หลักทรัพย์ที่มีความต้องการของตลาด
- โครงสร้างการครบกำหนดขอสินเชื่อระยะสั้นและหนี้สินมีความสอดคล้องกัน

4. ความเสี่ยงจากการดำเนินงาน (Operational Risk)

ความเสี่ยงจากการดำเนินงาน เป็นความเสี่ยงหรือข้อผิดพลาดที่ก่อให้เกิดความเสียหายทางการเงินหรือความผิดพลาดทางบัญชี ในการพิจารณาความเสี่ยงจากการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการให้กู้ยืมเงิน ผู้ตรวจสอบภายในควรพิจารณาเรื่อง ดังต่อไปนี้

- ปริมาณของธุรกรรมและการแนะนำบริการทางการเงินใหม่

- ข้อกำหนด กฎหมาย ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการให้กู้ยืมของบริษัทเงินทุน

- ปริมาณของกิจกรรมการชำระหนี้เงินให้กู้ยืม

ปัจจัยที่มีผลทำให้ Operational Risk เพิ่มขึ้น

- ธุรกรรมมีปริมาณสูง
- ธุรกรรมมีความซับซ้อน
- รายละเอียดของเอกสาร ขัดแย้งกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับธุรกรรมนั้นมีจำนวนมาก
- มีการแนะนำผลิตภัณฑ์ใหม่

ปัจจัยที่มีผลทำให้ Operational Risk ลดลง

- มีการจำกัดปริมาณธุรกรรม
- การออกผลิตภัณฑ์ใหม่จะต้องได้รับการสอบทานและอนุมัติจากฝ่ายบริหารก่อน

ความเสี่ยงกล่าวมาข้างต้น เป็นความเสี่ยงที่เกิดขึ้นจากความเสี่ยงธุรกิจเงินทุนเอง หรือที่เรียกกันว่า “ความเสี่ยงโดยเนื้อ” (Inherent Risk) ผู้ตรวจสอบภายในควรทำความเข้าใจความเสี่ยงดังกล่าว เพื่อช่วยให้สามารถระบุความเสี่ยงที่มีอยู่ในธุรกิจและสามารถแนะนำฝ่ายบริหารในการจัดการกับความเสี่ยงนั้นได้ นอกจากนี้ความเสี่ยงสืบเนื่องยังส่งผลต่อการรวบรวมหลักฐานและวิธีการตรวจสอบที่จำเป็น

ความเสี่ยงจากการควบคุม (Control Risk) เป็นความเสี่ยงที่ระบบการควบคุมภายในรวมถึงการตรวจสอบภายในไม่สามารถป้องกันหรือค้นพบข้อผิดพลาดหรือสิ่งผิดปกติที่มีสาระสำคัญได้ในเวลาอันเหมาะสม ระบบการควบคุมภายในที่ดี ควรเป็นระบบที่สามารถป้องกันความเสี่ยงสืบเนื่องได้โดยบริษัทเงินทุนอาจมีระบบการควบคุมที่ง่าย หรือมีรายละเอียดสลับซับซ้อน เช่น ธุรกรรมที่เกิดขึ้นต้องผ่านกระบวนการสอบทานหลายชั้น โดยเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบ หรือไม่ต้องผ่านขั้นตอนการอนุมัติแต่อย่างใด แล้วแต่ว่าจะระเบียบวิธีปฏิบัติที่ฝ่ายบริหารเป็นผู้กำหนด สภาพแวดล้อมด้านการควบคุม

สะท้อนถึงปรัชญา ทักษะคติ ของฝ่ายบริหาร และแสดงถึงข้อผูกพันในการสร้างเสริมบรรยากาศเพื่อให้เกิดการควบคุมที่ดี ซึ่งมีผลต่อประสิทธิภาพของระบบการควบคุม และกระทบต่อการประเมินความเสี่ยงของผู้ตรวจสอบภายใน สภาพแวดล้อมที่มีการควบคุมที่เข้มแข็งช่วยให้ผู้ตรวจสอบภายในสามารถเชื่อถือในระบบการควบคุมนั้น และลดขนาดของการตรวจสอบได้ ผู้ตรวจสอบภายในจึงควรให้ความสนใจเรื่องแนวทางที่คณะกรรมการและฝ่ายบริหารใช้ในการควบคุมดังนี้

- ความรับผิดชอบของคณะกรรมการบริษัท
- ความเป็นอิสระของคณะกรรมการบริษัท
- ความเป็นอิสระของคณะกรรมการตรวจสอบและประสิทธิภาพของการสอบทาน นโยบาย ระเบียบ วิธีปฏิบัติ และระบบการควบคุมภายใน
- แบบแผนการบริหารงานในการวางแผนหรือในการตอบสนองเมื่อมีวิกฤตการณ์เกิดขึ้น
- การมีส่วนร่วมของฝ่ายบริหารในการสั่งการและทบทวนแผนงาน
- การให้ความสำคัญต่อการควบคุมโดยฝ่ายบริหาร เช่น ความรวดเร็วในการตอบสนองต่อข้อเสนอแนะของผู้ตรวจสอบภายใน
- ความรวดเร็วและประสิทธิภาพของฝ่ายบริหารในการตอบสนองต่อสถานการณ์ที่ไม่สามารถควบคุมได้ ทั้งในเรื่องการเงินและการดำเนินงาน

ความเสี่ยงสืบเนื่องและความเสี่ยงจากการควบคุมเป็นความเสี่ยงที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของผู้ตรวจสอบภายใน การประเมินความเสี่ยงจากระบบการควบคุมต้องอาศัยความเข้าใจของผู้ตรวจสอบภายในที่มีต่อระบบการควบคุมภายในของบริษัท รวมทั้งการทำความเข้าใจในจุดแข็งและจุดอ่อนของการควบคุมที่มีอยู่ ตลอดจนข้อผิดพลาดหรือความผิดปกติ ซึ่งระบบการควบคุมภายในไม่สามารถค้นพบได้ อย่างไรก็ตาม คำแนะนำของผู้ตรวจสอบภายในต่อการปรับปรุงระบบการควบคุมภายในจะช่วยลดความเสี่ยงจากระบบควบคุมภายในได้

ในการประเมินระดับความเสี่ยงจากการควบคุม (Control Risk) ในกระบวนการสอบทานด้านสินเชื่อ ผู้ตรวจสอบภายในควรพิจารณาถึงปัจจัยที่บ่งชี้ความเสี่ยงด้านการควบคุม ตัวอย่างสัญญาณเตือนของความเสี่ยงด้านการควบคุม มีดังต่อไปนี้

- ขาดการแบ่งแยกหน้าที่ระหว่าง การอนุมัติ การเบิกใช้วงเงิน และการดูแลรักษา หลักประกัน
- ไม่สามารถกำกับดูแลให้มีการปฏิบัติตามข้อกำหนด กฎหมาย
- ไม่สามารถสร้างความมั่นใจได้ว่าหลักประกันมีความสมบูรณ์
- ขาดการควบคุมและด้านสินเชื่ออย่างเพียงพอ
- ขาดข้อมูล หรือเอกสารสำคัญในแฟ้มสินเชื่อ หรือแฟ้มนิติกรรม
- ขาดข้อมูลเกี่ยวกับเงินให้กู้ยืมที่ค้างชำระเกินกำหนด และเงินให้กู้ยืมที่หยุดรับชำระได้
- ขาดความเพียงพอในการสอบทานคำขอสินเชื่อ
- ฝ่ายบริหารไม่สามารถประมาณจำนวนค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญได้อย่างแม่นยำ
- ขาดข้อมูลเกี่ยวกับสินเชื่อโดยแยกตามอุตสาหกรรม สำนักงานสาขา ผลิตภัณฑ์หรือการครบกำหนดชำระ
- ขาดการเชื่อมโยงระหว่างระบบงานต่างๆ

ในเรื่องการควบคุม ผู้ตรวจสอบภายในต้องทำความเข้าใจในระบบงานหรือความเปลี่ยนแปลงระบบงานใหม่ๆ การทำความเข้าใจในระบบงานนั้นถือเป็นการสอบทานระบบงานของบริษัทเพื่อเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการควบคุมภายใน ความเสี่ยง ความเชื่อถือได้ของระบบการประมวลผล และเพื่อวางแผนการตรวจสอบในการทำความเข้าใจระบบงาน ผู้ตรวจสอบภายในควรพิจารณาเรื่องดังต่อไปนี้

- ควรให้ความสำคัญต่อการควบคุมที่สำคัญ
- การควบคุมโดยฝ่ายบริหารหรือการควบคุมโดยอิสระ ซึ่งใช้เป็นหลักฐานการตรวจสอบได้

■ หลักฐานของการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการควบคุมที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญต่อวัตถุประสงค์การตรวจสอบ

■ การทดสอบและประเมินประสิทธิภาพการควบคุมในเรื่องที่ผู้ตรวจสอบภายในต้องการเชื่อถือ

ตัวอย่างการควบคุมที่เป็นอิสระหรือโดยฝ่ายบริหาร เช่น

■ การสอบทานความสามารถในการทำกำไรของเงินให้กู้ยืมแต่ละชนิดหรือตามลูกค้าโดยฝ่ายบริหาร

■ วิธีการบริหารอัตราดอกเบี้ยและการครบกำหนดของเงินให้กู้ยืมและเงินกู้ยืม (GAP Management)

■ วิธีปฏิบัติที่ฝ่ายบริหารใช้กำกับดูแลให้มีการปฏิบัติตามข้อกำหนดของหน่วยงานกำกับดูแล

■ การอนุมัติหรือการหาข้อสรุปสำหรับรายการที่ข้อยกเว้น (Exception) หรือตึงפק (Suspense) โดยฝ่ายบริหาร

■ การสอบทานการกระทบยอดระหว่างบัญชีคุมกับรายละเอียดในบัญชีย่อยโดยฝ่ายบริหาร

■ การสอบทานรายการการทบยอดในบัญชีพักต่างๆ โดยฝ่ายบริหาร

■ การติดตามดูแลโดยฝ่ายบริหารในเรื่องการเปลี่ยนแปลงข้อมูลที่สำคัญ อัตราดอกเบี้ย วงเงินสินเชื่อ ตารางค่าธรรมเนียม

ความเสี่ยงอีกประเภทหนึ่งที่ผู้ตรวจสอบภายในเข้าไปเกี่ยวข้อง คือ ความเสี่ยงจากการตรวจสอบไม่พบความผิดพลาดที่มีสาระสำคัญ หรือเรียกว่า ความเสี่ยงจากการตรวจสอบ (Detection Risk) ซึ่งเป็นความเสี่ยงที่ผู้ตรวจสอบภายในไม่สามารถพบความผิดพลาดหรือความผิดปกติที่เกิดขึ้น ความเสี่ยงชนิดนี้เกิดขึ้นจากสาเหตุดังต่อไปนี้

■ ไม่ได้ใช้การตรวจสอบหลักฐานทั้งหมด

วิธีการตรวจสอบที่ใช้ไม่มีประสิทธิภาพ

■ มีข้อบกพร่องในการปฏิบัติงานตรวจสอบหรือการประเมินสิ่งที่พบจากการตรวจสอบ รวมถึงการตั้งสมมุติฐานผิด หรือสรุปความเห็นเกี่ยวกับข้อผิดพลาดหรือสิ่งผิดปกติผิดไปจากที่ควรจะเป็น

ผู้ตรวจสอบภายในไม่สามารถขจัดความเสี่ยงจากการตรวจสอบให้หมดไปโดยสิ้นเชิงได้ ต่ออา...ลดลงถึงระดับหนึ่ง ถ้าผู้ตรวจสอบภายในปฏิบัติงานด้วยความระมัดระวังรอบคอบ รวมถึงการวางแผนการตรวจสอบที่ดี ตลอดจนการให้คำปรึกษาแก่ผู้ฝ่าย...การสอบทานงาน

การกำหนดวิธีการตรวจสอบ

ผู้ตรวจสอบภายในควรพิจารณาปัจจัยต่อไปนี้เพื่อกำหนดวิธีการตรวจสอบ

■ วิธีการตรวจสอบที่ใช้ในการตรวจสอบครั้งก่อนได้ผลน่าเชื่อถือหรือไม่

■ ผลการตรวจสอบจากการใช้วิธีการตรวจสอบหลายวิธีร่วมกัน โดยพิจารณาทั้งด้านหลักฐาน ด้านการควบคุม และการพิสูจน์ยอดคงเหลือ

■ หลักฐานที่ได้จากการใช้วิธีการตรวจสอบนั้น มีความเชื่อถือได้และมีนัยสำคัญเพียงใด

■ การจัดลำดับความสำคัญของวิธีการตรวจสอบในเรื่องต่อไปนี้:

■ การวิเคราะห์เปรียบเทียบ

■ การควบคุมโดยฝ่ายบริหาร หรือบุคคลที่มีความเป็นอิสระ

■ การควบคุมด้านการประมวลผลและหน้าที่ด้านคอมพิวเตอร์

■ การควบคุมด้านการดูแลรักษาทรัพย์สิน

■ การทดสอบรายละเอียดของรายการและยอดคงเหลือ

■ ความจำเป็นในการประเมินและทดสอบความเหมาะสมเกี่ยวกับความควบคุมทั่วไปที่เกี่ยวข้อง โดยตรงที่ผู้ตรวจสอบภายในต้องการเชื่อถือ

ข้อควรพิจารณาอื่นในการตรวจสอบ

■ วิธีการตรวจสอบเฉพาะที่ใช้ในเรื่องการสอบทานสินเชื่อ ขึ้นอยู่กับลักษณะของรายการของลูกหนี้แต่ละราย ผู้ตรวจสอบภายในควรเข้าใจความเสี่ยงจากสินเชื่อที่เกี่ยวข้องกับทุกรายการและมีความเข้าใจในธุรกิจของบริษัทเงินทุน

■ การสอบทานฐานะทางเครดิตของลูกค้าโดยฝ่ายบริหารก่อนการให้วงเงินสินเชื่อ เป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับการควบคุมความเสี่ยงทางธุรกิจของบริษัทเงินทุน ความเพียงพอของการสอบทานนี้มีผลอย่างสำคัญต่อขอบเขตการตรวจสอบ

■ หากสินเชื่อของบริษัทเงินทุนประกอบด้วยลูกค้ารายย่อยมากมาย เช่น ลูกหนี้เช่าซื้อ เงินให้กู้ยืม วิธีการตรวจสอบที่ใช้ควรเน้นการใช้วิธีวิเคราะห์เปรียบเทียบและทดสอบกระบวนการประเมินเครดิตของลูกค้ามากกว่าการทดสอบความถูกต้องของยอดคงเหลือ

■ หากสินเชื่อของบริษัทเงินทุนประกอบด้วยลูกค้ารายใหญ่น้อยราย เช่น เงินให้กู้ยืมเพื่อการพาณิชย์ วิธีการตรวจสอบที่ใช้ควรรวมถึงการทดสอบความถูกต้องในรายละเอียดของลูกหนี้แต่ละราย ในสถานการณ์ดังกล่าว ผลขาดทุนที่อาจเกิดขึ้นจะมีผลต่อจำนวนกำไรไว้เผื่อหนี้สงสัยจะสูญโดยรวมของบริษัท

■ ผู้ตรวจสอบภายในควรใช้ประโยชน์จากข้อมูลที่ได้รับจากภายนอกให้มากที่สุด เช่น จากหน่วยงานกำกับดูแลเช่นเดียวกับข้อมูลที่ได้จากกระบวนการสอบทานสินเชื่อภายในบริษัทเอง

■ จำเป็นอย่างยิ่งที่คณะกรรมการสินเชื่อที่เป็นผู้วางนโยบายสินเชื่อต้องสื่อสารกับเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานการสื่อสารอาจอยู่ในรูปของรายงานการประชุมอย่างเป็นทางการ หรือในรูปแบบอื่นที่เป็นหลักฐานว่ารายการต่างๆ ที่บันทึกไว้นั้นได้ผ่านการอนุมัติแล้วอย่างเหมาะสม

■ หน่วยงานที่กำกับดูแลอาจออกข้อกำหนดในการกำจัดการกรรมการกู้ยืมของบริษัท เช่น การให้กู้ยืมสูงสุดต่อราย ข้อจำกัดในการให้กู้ยืมบางประเภท เงื่อนไขในการให้กู้ยืมแก่กรรมการพนักงาน หรือลูกหนี้ของบริษัท ผู้ตรวจสอบภายในพึงตระหนักถึงข้อกำหนดเหล่านี้ และควรทำความเข้าใจระบบการควบคุมของบริษัท เพื่อให้มีการปฏิบัติตามข้อกำหนด

สรุป

ความเสี่ยง คือ โอกาสที่สิ่งไม่พึงปรารถนาอาจเกิดขึ้นได้ในการประกอบธุรกิจ บรรลุเป้าหมายบริษัทเงินทุนต้องเผชิญกับความเสี่ยงต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นมาจากกิจกรรมด้านต่างๆ ที่ไม่เป็นไปตามแผนที่วางไว้ ฝ่ายบริหารจะกำหนดระดับความเสี่ยงให้อยู่ในขอบเขตที่พึงรับได้ ผู้ตรวจสอบภายในสามารถช่วยฝ่ายบริหารในการวิเคราะห์และจัดการกับความเสี่ยงเหล่านั้น โดยอาจสร้างระบบการควบคุมหรือระบบบัญชีขึ้นมา เพื่อลดความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้

บรรณานุกรม

- คู่มือระบบการควบคุมภายใน ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย, 2549
- จันทนา สาขากร นิพันธ์ เห็นโชคชัยชนะ ศิลปพร ศรีจันเพชร การควบคุมภายในและการตรวจสอบภายใน กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ทีพีเอ็นเพรส, 2550
- นิพันธ์ เห็นโชคชัยชนะ ศิลปพร ศรีจันเพชร การสอบบัญชี กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ทีพีเอ็นเพรส, 2550